

A jól felszerelt szereplők jelmezükben és ülő pózaikban hordják figurájuk karakterét. Koblicska Lóte barna parókája és elégedetlenre összehúzott szája éppolyan markánsan kifejező, mint Molnár Gusztáv Mr. Jacksonjának kissé szűk zakója vagy Téby Zita Rachelének terpesze a bő szoknya alatt. Téby Zita egyébként is elemében van a széken: minden várakozó előredőlése, magabiztos könyöklése, fineszes mosolya, közönséges hatótája és élveteg tekintete hibátlan részlete a jellemrajznak. Itt-ott rejtegetnek egy-egy segédeszközt is a játsszók: zsebből kilincs kerül elő (a kizárás gesztusaként), szájából kizúduló fémgolyók (ezt nem érttem), pillangókés, tálca, apró potyogó valamik, fegyvernek látszó téglák és végül a fejeken szétpukkanó vérpatronok – az előadás végére tájkép csata után marad a széksor előtt. Röpké egy óra alatt minden elromlik Arden közösségi emberkísérletében, és a cselekmény eljut a nyílt agresszióig, a csoportos elkövetésig.

Felvetődik a nézőben a kérdés, hogy Göttinger Pál rendező vajon miért ezt a redukált formát választotta a darab megszólaltatásához. A válasz talán az, hogy el akarta kerülni a naturalizmust, a didaktikusságot és a túl direkt letaglózó vagy elborzasztó hatásokat. Olyan az előadás, mint egy ragasztós memocédula. Az van ráírva: bármi megtörténhet.

JOHN ARDEN:
ÉLNEK, MINT A DISZNÓK
(Szputnyik Hajózási Társaság)

Fordító: Nádasy Ádám. Rendező: Göttinger Pál.
Szereplők: Terhes Sándor, Téby Zita, Hay Anna, Jan-
kovics Péter, Tóth Simon Ferenc, Székely Rozi, Koblicska
Lóte, Molnár Gusztáv, Szabó Zoltán, Fábíán Gábor.

Karsai György

Komolyra fordítva a szót

TÉBOLY THÉBÁBAN

A *Bakkhánsnők* Euripidész talán legtöbbet vitatott drámája. Tekintették az „istentagadó költő”-vád döntő bizonyítékának, hiszen a tragédia egy kegyetlen, bosszúálló isten mindent és mindenkit elpusztító, Thébai elleni *tébolyáról* szól, ugyanakkor hosszú évszázadokon át mint a legmélyebb, legigazabb istenhit dokumentumát is értékelték, mondván, a dráma főhőse, Dionüszosz az istenségét tagadó hitetlenek megtérítésén, a bűnös halandóknak az istenhithez való (vissza)vezetésén fáradozó drámai hős. Ez utóbbi értelmezés egy időben egészen odáig mehet, hogy úgy tartották, a XI–XII. század tájára datált, ismeretlen szerzőjű *Christus Patiens* („A Szenvedő Krisztus”) című, latin nyelvű tragédia nem más, mint a *Bakkhánsnők* átdolgozása (helyenként szó szerinti fordítása!), s annak bizonyítéka, hogy Euripidész Dionüszosz alakjában mintegy megérezte, költői zsenialitással – vagy az istentől való elhívottság-ihletettséggel állapotában – megjósolta a messiás, mi több, egyenesen a *megváltó Krisztus* eljövételét.

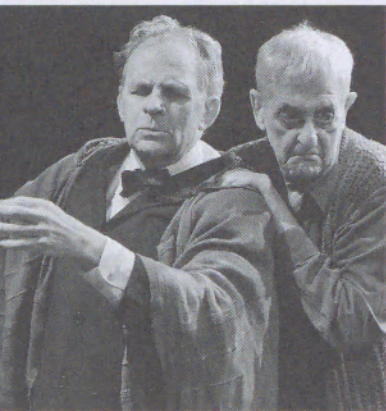
A fenti, filológiai adatok rendkívül izgalmasak lehetnek egy szaktudós számára, s komoly, tudományos *Bakkhánsnők*-elemzés ma elképzelhetetlen a kutatás fenti eredményeinek figyelmen kívül hagyásával. A színházcsináló művésznek mindez azonban legfeljebb – de azért hadd tegyem hozzá: jó esetben – az előadás létrehozásához tartozó háttéranyag, s per-

sze nem kell behatóan foglalkoznia olyan teóriákkal, mint az istentagadó *versus* elszánt istenhívó Euripidész. A színrevitelt alapvetően meghatározó kérdésekre azonban – amilyen például az, hogy kit tekintünk a dráma főhősenek és/vagy tragikus hősenek: Dionüszoszt vagy az ellene lázadó Pentheuszt – mindenképpen válaszolnia kell.

Egyik első meghatározó színházi emlékem a *Bakkhánsnők* Ruszt József rendezte, kaposvári előadása (1975): Rajhona Ádám (Pentheusz) és Trokán Péter (Dionüszosz), Olsavszky Éva (Agaué) és Lukáts Andor (Pásztor-Hírnök) játéka, a szín egészét befonó, függőleges kötél-háló, amelyben mint pókháló halálos szorításában vergődő, kiszolgáltatott lepke kúszik egyre feljebb és feljebb a halálra ítélt Pentheusz – mindez, s maga a hátorzongató, kifürkészhetetlen és kegyetlen isteni akarat győzedelmeskedésére kijátszott történet számomra mind a mai napig a *Bakkhánsnők* rejtélyének egyik lehetséges, érvényes megfejtése. 2001–2002-ben Zsótér Sándor a Kamrában radikálisan vad, merész szimbólumokban tobzódó, kitűnő előadást rendezett Euripidész tragédiájából (*Getting horny* címen pedig nemzetközi workshop keretében egy másik, szintén izgalmas változatot is elkészített a *Bakkhánsnők*ből).

Fodor Tamás rendezőként és Teiresziasz alakítója-
ként is jegyzi a Stúdió „K” előadását. Mind a rendezés,

mind az alakítás a megszokott, magas színvonalú, művészi munka. Mindössze a cím félrevezető: a *Téboly Thébában* mintha arra utalna, hogy itt valamiféle vidám, de legalábbis könnyed, játékos *Bakkhánsnők*-elemzés eredményét kapjuk (az viszont mindenképpen javítandó elírás, hogy a színlap *szatírxjáték*nak jelöli az előadás műfaját: ennek az antik drámai műfajnak több, itt nem részletezendő kritériuma van, ezek egyikének sem felel meg a Stúdió „K” előadása). A címbéli szójáték tehát – amelyet személy szerint az előadás leggyengébb ötletének tartok – könnyed szórakozást ígér, miként az is, hogy a játék az előcsarnokban egy kifejezetten szellemesen kivitelezett, báb-istenek által tartott „gyorstalpaló” mitológiai leckével kezdődik (Lukianos: *Istenek párbeszédeiből* vett szövegek felhasználásával – egyébként várom a pillanatot, amikor e méltatlanul elfeledett, pontosabban a színház által soha fel nem fedezett görög szerző remek jeleneteit, párbeszédeit valaki egész estés előadás-sá formálja –, amelyből megismerhetjük a thébai királyi család igencsak bonyolult történetét). Majd elkezdődik, immár a parányi színházteremben, Dionüszosz (Nagypál Gábor) és Pentheusz (Gulyás Attila) Euripidész tragédiáján alapuló, Szeredás András által írt, több antik (és nem antik) szerző mű-

Schiller Kata felvételei

FENT: Fodor Tamás (Teiresziasz) és Kézdy György (Kadmosz)

LENT: Lovas Dániel, Nagypál Gábor (Dionüszosz), Homonnai Katalin, Spiák Lajos és Hannus Zoltán

veit is felhasználó drámája. Minden ellenkező – szöveg-, díszlet- és jelmez- – jelzés ellenére az előadás nagyon *görög és nagyon vérezen tragikus*, Euripidész dominál. Ez egyáltalán nem baj – legfeljebb az eredeti humorának szinte teljes eltűnését bántam mindvégig. Nagypál Gábor mintegy a rendező pozíciójából, a nézőtérrel ülve irányítja a cselekményt, majd egy adott ponton „beszáll” a játékba maga is. Ez a mára erősen lestrapált, már-már közhellyé vált gesztus (hogy a színész *közülünk* lép a színre, mintegy sugallva, hogy mi is bármikor megtehetnénk ugyanezt, pedig hát...) itt kitűnően működik, elsősorban Nagypál Gábornak az isteni cinizmust egy mai hús-vér rendező portréjával, karikatúrájával lehetőfinoman elegyítő játékának köszönhetően. Ez a Dionüszosz kész forgatókönyvből dolgozik, ma Pentheusz megsemmisítése a *műsor*, de jól érezzük, hogy talán már este tovább kell állnia, hiszen más színházakban is várják *vendégrendezésre*. Sajnos a Pentheuszt alakító Gulyás Attila csak a megőrülést követő, telitalálatként működő, női ruhába bújt, egyszerre férfias és nőies transzvesztitaként válik méltó partnerévé Nagypál Dionüszoszának – a jelmezek Németh Ilona munkái, ritkán látható, egységes remeklések, kezdve Teiresziasz csokornyakendős hivatalnokától egészen a Kar (a thébai nép) meghatározhatatlan (sivatagi?!) burnuszaiig, rongyoknak álcázott köpenyeiig és Pentheusz fent említett, magas bőrcsizmás, domina-perverziót vizionáló öltözetéig. Ugyanakkor hatásos, elgondolkodtató értelmezés, hogy ez a Pentheusz nem is örül meg: mintegy természetes folyamat végén, titkos vágyainak napfényre kerülésével jut el király-identitásának feladásáig, a nővé válás felvállalásáig.

Az előadás legszebb pillanata Nyakó Julié. Agaué kijózanodása a *Bakkhánsnők*-előadások egyik legkénye-

sebb pontja: a felismerési jelenet, amikor az anyának rá kell döbennie, hogy bakkhans-őrületében saját fiát gyilkolta meg, s most az „oroszlánvadászatról” megtérve Pentheusz letépett fejét tartja kezében, csábít a szélsőséges érzelmkitörés, a hisztéria színpadon mindig hálás, hatásos megjelenítésére. Nyakó Julinak csak arckifejezése változik: a bakkhans-tűz, az őrült lobogás lassan eltűnik szeméből, sőt, mintha szemének színe is megváltozna: fekete-barnából gyász-szürkébe vált – megrázó pillanat.

A többiek – Kézdy György (Kadmosz), Hannus Zoltán, Horváth Zsuzsa, Homonnai Katalin, Lovas Dániel, Spilák Lajos (Kar) – a Stúdió „K”-ban megszokott, egyenletesen magas színvonalon vesznek részt a játékokban; különösen szép, pontos a zenei aláfestés (Spilák Lajos munkája): ezen a mindenféle, rituális és profán tárgyval zsúfolt színpadon nincs hangszer, mégis minden – ülőhely, kerti csap, oszlop, fűrés, lámpa, kocsis stb. – hangszerré válik, válhat: *elvárá-*

zsolódhat, ha éppen erre ihleti a szereplőket az életü(n)ket irányító irracionális, elegánsabb nevén: Dionüszosz.

TÉBOLY THÉBÁBAN. SZATÍRJÁTÉK EURIPIDÉSZ BAKKHÁNSNŐK CÍMŰ TRAGÉDIÁJA UTÁN (Stúdió „K”)

A szövegkönyvet Lukianosz, Nonnosz és más görög költők szövegeinek felhasználásával írta: Szeredás András. Zene: Spilák Lajos. Fény, hang: Nagy L. Tamás. Díszlet: Szegő György. Jelmez: Németh Ilona. Rendező: Fodor Tamás.

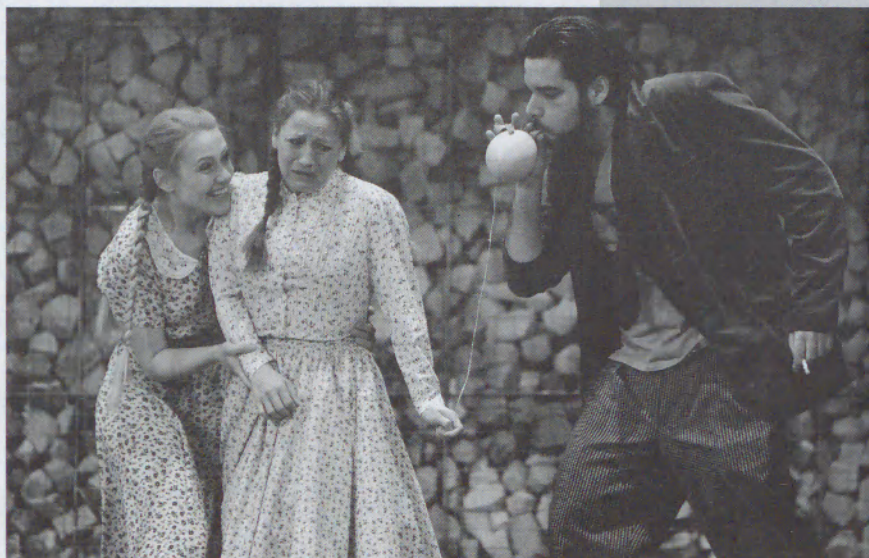
Szereplők: Kézdy György m. v., Nyakó Juli, Gulyás Attila, Fodor Tamás, Nagypál Gábor, Hannus Zoltán, Horváth Zsuzsa, Homonnai Katalin, Lovas Dániel, Spilák Lajos.

Kovács Dezső

Liliomhullás

MOLNÁR FERENC: LILIAM

A lighanem Molnár Ferenc ma a legtöbbet játszott magyar színpadi szerző. Itthon s a nagyvilágban. A színházi divatok logikája szerint elkezdődött legújabb Molnár-reneszánsz jegyében újabb és újabb Molnár-bemutatók születnek, s kiváltképp gyakran kerül színre a ligeti kikiáltó s a szelíd kiscseléd érzelmes románcát bemutató mű. A tavalyi évadban a Budapesti Kamaraszínház rukkolt elő új *Liliommal*, idén a szombathelyi Weöres Sándor Színház. Március elején a Magyar Színház örvendeztette meg régi-új közönségét a Molnár-legendával (alább erről az előadásról lesz szó), ugyanakkor a grazi közönség is rácsodálkozhatott a magyar színházcsinálók értelmezésére. „Ungarisches Stück, ungarischer Regisseur”, hirdeti a grazi szórólap, s rögtön tegyük hozzá, nemcsak a rendező magyar a Schauspielhaus Graz előadásában (Bodó Viktor), hanem Julika megformálója s a produkció számos alkotója-közreműködője is. A roppantul formátumos előadást persze nem láthatja a magyar közönség – miért is láthatná, Graz túl van a nem létező határon –, akárcsak Bodó ama grazi rendezését sem, amelyet beválogattak a Theaterreffen idei top tízes mezőnyébe (Peter Handke: *Az óra, amikor semmit nem tudtunk egymásról*). S mikor április elején e sorokat írom, a Szegedi Nemzeti Színház is épp a *Liliomot*

próbálja az új szatmárnémeti művészeti igazgató, Keresztes Attila vezetésével. De Molnárt játszik napjainkban – többek között – a Víg-, az Új-, az Örkény Színház s a zalaegerszegi teátrum is.

Molnárral (és életművével) nagyjából olyasmi történt, mint Márai Sándorral: az írónak előbb menekülnie kellett a fasizmus elől (ahogy Márai is emigrált a kommunista diktatúra hatalomra jutása idején, 1948-ban), később a kádári Magyarország kultúrpolitikája nemkívánatos polgári bulvárszerzőnek nyilvánította. A múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben Molnár már egyre intenzívebben volt jelen a honi színpadokon, s a rendszerváltást követően sokat játszott sikerszerző lett. Ám a magyar kulturális nyilvánosság (ha van ilyen) válto-